

СТАНДАРДИ ЗА ИНДУСТРИСКА КЛАСИФИКАЦИЈА НА МАКЕДОНСКИТЕ ТИПОВИ ТУТУН

Кирил Филипоски, Јордан Трајкоски, Валентина Пеливаноска

Институт за тутун - Прилеп

ВОВЕД

Според Боцески (2003), стандардот претставува типов производ кој одговара на претходно востановени норми во однос на димензиите, тежината и формата на тонгабалите, квалитетот на тутунот, неговите физички и хемиските својства и др. Утврдените норми на стандардот можат да ја предвидат карактеристиките на производот, или барем делови од нив.

Стандардите за индустриска манипулација и класификација на тутунот се од битно значење како за домашната индустрија така и за меѓународната трговија. Во денешни услови не може да се замисли трговија без постоење на стандарди, односно без постоење на систем за распоредување на тутунот според определени норми за квалитет. Во

ваква состојба стандардот овозможува лесна ориентација и брзо ефектуирање на купопродажбата на тутунот како стока, како и брза изработка на хармани за изработка на одредени брендови на цигари.

Со развојот на меѓународната трговија и развојот на техниката и технологијата во припремата и производството на цигари, произлегуваат и нови барања за изменување и прилагодување на стандардите за класификација на ориенталските тутуни.

Со овој труд накратко сакаме да ја одбележиме осумдесетгодишнината од првите чекори за воведување на стандарди за класификација во индустриската манипулација на ориенталските тутуни од македонското тутунопроизводно подрачје.

ЦЕЛ НА ИНДУСТРИСКАТА МАНИПУЛАЦИЈА И КЛАСИФИКАЦИЈА

Целта на индустриската манипулација и класификација е откупените тутуни да се групираат според квалитетните одлики и тутунот да се пакува според барањата на пазарот, истиот да стане суровина за изработка на готови производи (цигари, пури, режан тутун за луле и наргиле, тутун во прав за бурмут и тутун за џвакање и шмукање). Секоја таква група во поширок смисол на зборот мора да

има одредени својства на мирис, вкус, ароматичност, јачина, содржајност, согорливост, големина на листот, боја, рандеман на полнење и др.

Во праксата постојат две манипулации и тоа: примарна (привремена) или производителска манипулација и дефинитивна (индустриска или трговска) манипулација.

КРКАТОК ИСТОРИЈАТ НА ИНДУСТРИСКАТА МАНИПУЛАЦИЈА И КЛАСИФИКАЦИЈА НА МАКЕДОНСКИТЕ ТУТУНИ

Уште во стара Југославија, пред триесеттите години на минатиот век, тутунскиот монопол трпел големи загуби поради неускладеноста на манипулацијата со соседните земји. На ова укажувале странските купувачи. За да се отстрани овој недостаток, тогашниот управник на монополот Стеван Тодорик повикал стручњаци од Грција, со цел во тогашните стоваришта да ја воведат манипу-

лацијата што била применувана во Грција. Но, поради отпорот на домашните тутунски стручњаци, манипулацијата останала речиси иста, само што балите се изработувале малку посолидно. За да се отстрани овој проблем, во 1928 година 28 стручњаци од тогашната Управа на Монополот се испратиле на специјализација на годинапол во Грција, за проучување на нивната манипулација. Но, и по

нивното враќање се останало исто и непроменето, бидејќи нашите стручњаци застанале на гледиштето дека нашата манипулација со шест класи (каде откупната класа одговара на магајинската) е подобра и поевтина.

Откако и понатаму доста приговори на ваквиот начин на манипулација, Управата на државните монополи применила свој критериум за квалитет. Но, овој систем на манипулација останал осамен и наишол на отпор не само кај странските откупувачи туку и кај домашните фабриканти. Поради тоа, овој систем бил применет само во 1937 и 1938 година. Од овој погрешен потег се извлекол и заклучокот дека земја како нашата, со мало производство на ориенталски тутуни не може да го менува системот за квалитет воспоставен кај големите производители на ориенталски тутуни, туку треба да го воведат системот на манипулација кој важи на меѓународниот пазар за исти такви тутуни. Ваквиот систем би ја олеснил работата и на купувачите и на фабрикантите.

Во 1942 година за прв пат кај нас е воведена тонга-манипулација. За време на

окупацијата (1942-1945) тонга-манипулацијата не била спроведувана по некој нормиран систем, туку се работело онака како што се можело. По Втората светска војна системот на тонга-манипулацијата главно се задржал и покрај настојувањето на тогашното раководство на тутунската индустрија за враќање на старата јарма-манипулација, на која биле навикнати во практиката. Дури во 1948 година тонга-манипулацијата ја добила својата форма со одредени принципи и норми, изнесени во трудот "Среѓивање дувана за извоз и домаќу фабрикацију бербе 1948 године" од инж. Ламбро Патче. Манипулацијата по овој систем се вршеле 5 + 1 класа. Со овие норми и принципи на средување на тутунот наполно се задоволите барањата за извоз на тутун од Македонија. Но, со зголемување на барањата на странските купувачи и заради усогласување со стандардите за ориенталските тутуни кои се применуваат во меѓународната трговија, било потребно понатамошно надградување на стандардот за манипулација на ориенталските тутуни од македонското тутунопроизводно подрачје.

СТАНДАРДИ ЗА КЛАСИФИКАЦИЈА НА МАКЕДОНСКИТЕ ТИПОВИ НА ТУТУН

Првите стандарди за индустриска манипулација и класификација во Македонија се воведени во 1953 година, на тутунот произведен во 1952 година. Овие стандарди се изработени од страна на основоположникот на македонската наука академик Рудолф Горник, инж. Методи Татарчев и Игнат Митев. При нивното воведување активно учествувал и инж. Ламбро Патче, научен соработник и шеф на Лабораторијата за тутун во Скопје. Првиот македонски стандард за индустриска манипулација е објавен во 1954 година, во книгата "Стандард за манипулација на македонскиот тутун" од Рудолф Горник, Методи Татарчев и Игнат Митев. Во книгата се дадени следниве стандарди: Стандард за манипулација на македонскиот тутун со оглед на тип и класа.

1. Стандард за манипулација на македонскиот тутун спроед типот и класата
2. Стандард за манипулација на јакалски тутун во тонга.
3. Стандард за тонга-манипулација на тутуните од типот јака и прилеп произведени на рамнички терени.
4. Стандард за манипулација во тонга на јадролисни, нежни, рамнички тутуни со

светла боја од типот јака и отља.

5. Стандард за тонга манипулација на јадролисни тутуни со црвена боја од типот јака и отља, произведени на полски и рамнички терени.

6. Стандард за јарма-манипулација за рамнички тутуни од типот јака, прилеп и отља.

7. Стандард за манипулација за капа, капа-капа, прва и втора ситнавина и мухливи тутуни.

Во книгата е детално обработена класификацијата на тутуните по типови, класи и по одредени производни реони (пр. Скопје, Прилеп, Гевгелија итн.) и подреони (јакалски и рамничарски), како и по боја на листовите (светол и црвен). Тутуните произведени на сиромашни почви или т.н. јакалски тутуни се класираат во I, II и III класа, додека тутуните од рамничкиот тип произведени на полски почви или поливани се класираат во I и III класа. Исто така, во публикацијата е детално опишана техниката на манипулацијата и даден е пример за приближно формирање на храман од една реколта. Овој стандард сеуште служи како основа за трговската класификација и манипулација на тутунот во тутунските компании.

Стандардите кои се користат за индустриска манипулација и класификација во Република Македонија као и во другите земји, се поделени на типови и во класи или групи. Во нашава држава, како и во поранешните југословенски простори постојните стандарди се поделени според типот на тутунот.

1. JUS E.P1.021 - Ориентален ароматичен тип на тутун
2. JUS E.P1.022 - Ориентален дополнителен тип на тутун
3. JUS E.P1.024 - Херцеговски тип на тутун
4. JUS E.P1.025 - Босански тип на тутун
5. JUS E.P1.026 - Војводински тип на тутун
6. JUS E.P1.027 - Тип на тутун светла вирџинија
7. JUS E.P1.028 - Тип на тутун подравина

Во 1964 година во Службен лист на СФРЈ бр. 13 донесен е стандардот:

1. JUS E.B1.010 - Југословенски тутун во лист ферментиран. Општи одредби

Во 1969 година е извршена ревизија на стандардот за вирџиниски тутун и донесен е стандардот:

1. JUS E.P1.027 - Југословенски тутун во лист, ферментиран тип тутун вирџинија

1. Суров и ферментирна тутун во лист.
Општи одредбиJUS E. B1.010
2. Ферментиран тутун во лист.
Ориентален ароматичен тип на тутунJUS E. P1.021
3. Ферментиран тутун во лист.
Ориентален дополнителен тип на тутунJUS E. P1.022
4. Ферментиран тутун во лист
Херцеговски тип на тутун.....JUS E. P1.024
5. Ферментиран тутун во лист
Тутун од типот Берлеј (Burley)JUS E. P1.026
6. Ферментиран тутун во лист.
Тутун од типот ВирџинијаJUS E. P1.027

Повеќето од овие стандарди сеуште важат на сите простори на поранешна Југославија, а објавени се во Службен лист на СФРЈ

1. Суров и ферментирна тутун во лист.
Општи одредбиMKC E.P1.010
2. Ферментиран тутун во лист.
Ориенталски ароматичен тип тутунMKC E.P1.021
3. Ферментиран тутун во лист.
Ориенталски дополнителен тип тутунMKC E.P1.022
4. Ферментиран тутун во лист
Тутун тип Берлеј (Burley)MKC E.P1.026
5. Ферментиран тутун во лист
Тутун тип ВирџинијаMKC E.P1.027

Од страна на Институтот за стандардизација на Република Македонија не е превземен стандардот JUS E.P1.024 кој се одне-

Според нашите сознанија и достапните податоци првите стандарди за тутун се донесени со Решение бр. 07-6644/1 на 7.10.1963 година од страна на Југословенскиот завод за стандардизација и објавени се во Службен лист на СФРЈ бр. 42 од 1963 година и тоа;

Во 1986 година, со ревизија на постојните стандарди, донесен е првиот Правилник за југословенските стандарди за суров и ферментиран тутун во лист. Со овој правилник се пропишуваат стандардите кои ги имаат следните називи и ознаки:

бр. 56/86. Овие стандарди денес се преземени од Институтот за стандардизација на Република Македонија и ги носат следниве ознаки:

сува на херцеговачкиот тип на тутун, бидејќи овој тутун не се произведува во Република Македонија.

ПРЕДМЕТ НА СТАНДАРДОТ

Во секој стандард се дадени и елементите со кои се утврдуваат термините и дефинициите, карактеристиките на типот и особините на сортата, главните карактеристики на технолошкиот процес, класификацијата, средувањето и пакувањето во тонга-балите.

Во терминологијата се објаснуваат поважните технолошки својства на тутунот како што се: инсерцијата, големината на листот, миризливоста на листовите, маните и оштетувањата како резултат на механички повреди, технолошки грешки или оштетувања од болести и штетници, ферментацијата, класификацијата, кондиционата состојба, обележување и пакувањето, складирањето и транспортот.

Најбитен елемент при изработката на ваков стандард е инсерцијата. Во секој стандард е предвиден бројот на инсерциите и показателите на квалитетот, како и нивните карактеристики. Застапеноста на секоја инсерција и одредените показатели на квалитетот кај различни типови на тутун се различни. Елементите на стандардот се менуваат во зависност од побарувањата на купувачите. Употребната вредност на тутунската суровина ја одредуваат карактеристиките на тутунските листови и нивната деградација од одделни показатели. Во овој труд ќе ги презентираме стандардите за ориенталскиот ароматичен тип на тутун и за ориенталскиот дополнителен тип на тутун.

Стандард за ориенталскиот ароматичен тип на тутун (МКС Е.Р1.021)

Стандард за ориенталскиот ароматичен тип тутун ги опфаќа ориенталските типови на тутун кои се карактеризираат со ситни листови, пријатен вкус за пушење, со ниска содржина на никотин и добра согорливост. Стандардот ги опфаќа ситнолистните ароматични типови на тутун тип прилеп, јака и џебел. Овој стандард тутунската суровина ја класира во пет класи. Синоним на секоја класа е поимот тонга. Во книгата "Познавање и обработка на тутунската суровина" од Боцески Д. (2003) е опишан овој стандард со мали измени во карактеристиките на листовите, кои најверојатно потекнуваат од барањата на одредени купувачи на ориенталски тутуни. Овој стандард во праксата е прилично изменет, но сеуште претставува основа за изработка на индустриските класи.

Тој стандард ги опфаќа следниве класи на тутун:

1. Класа 1 (Тонга 1)
2. Класа 2 (Тонга 2)
3. Класа 3 (Тонга 3)
4. Класа 4 (Тонга 4)
5. Класа 5 (Тонга 5)

Во овој стандард се предвидени и спојувања на две, три или четири класи во една заедничка, која се третира како една класа, а позната како интегрирана класа или УНИК. Униците се изработуваат со интегрирање на класите:

- УНИК 1/2 се изработува со спојување на 1 и 2 класа
- УНИК 1/3 се изработува со спојување на 1, 2 и 3 класа
- УНИК 1/4 се изработува со спојување на 1, 2, 3 и 4 класа

При изработката на униците е предвидено и приближно учество на одделните класи во проценти и тоа:

- УНИК 1/2 = 1-та класа е застапена со 35%, а 2-та класа со 65%
- УНИК 1/3 = 1-та класа е застапена со 5%, 2-та со 60% и 3-та со 35%
- УНИК 1/4 = 1-та класа е застапена во трагови со 1%, 2-та 10%, 3-та 60%, 4-та класа 20%, 5-та класа 5% и Б-Уник 4%.

Отстапувањето во класите не смее да биде поголемо од 10%. На пример, кај Уник 1/3 учеството на класа 2 може да варира од 54 до 64%. Во праксата, изработката на униците (односно соодносот на класите) претставува тајна на производителот која претежно е претходно договорена со купувачот на тутунот. Стандардите се користат и за определување на вредноста на класата, со нивното соединување и вредноста на униците, односно цената на уникот. Таа се пронаоѓа така што цената на класите се множи со учество во проценти, а добиената вредност се собира по класи.

Со глобализацијата на светската

економија со тоа глобализира и тутунската индустрија, а со тоа и стандардите во светски рамки стануваат скоро идентични за сите земји и за сите компании кои обработуваат тутун, бидејќи најголемите количини се откупувани од најголемите светски компании за преработка на тутун и тоа: Philip Morris, British American Tobacco (BAT), Japan Tobacco и Reemstma.

Стандардот за ориенталскиот дополнителен тип тутун (МКС Е.Р1.022) со кој се утврдуваат карактеристиките на дополнителниот тип тутун од типовите прилеп, јака, џебел, отља и маја во последниве години не се применува, па поради тоа и нема да биде предмет на наше подетално разгледување.

Со навлегувањето на странските компании за производство и обработка на тутун во Република Македонија, ознаките на интегрираните класи (УНИК) се заменуваат со

други ознаки, претежно земени од американските стандарди. Заради подобро запознавање на американските стандарди, најкратко ќе ги наведеме основните показатели на американскиот стандард кои се интересни за нашите стандарди.

За прв пат во Соединетите Американски држави тутунот се продавал по стандардни мерила во 1929 година, а во 1935 година овој пропис е озваничен со закон (The Tobacco Inspection Act). Стандардните класи за тутун во Америка (U.S. Standard Tobacco Grades) направени се така да можат да ги прикажуваат органолептичките својства на сувите тутунски листови. Класите на тутун се одредени по групи, типови, квалитет и боја на листовите.

Ориенталските тутуни според стандардните класи за тутун во Америка се класифицираат како:

Тип 91: ориенталски и ароматични тутун произведеин во странство

Кон овој материјал ќе дадеме и клуч со ознаки од американските стандарди за тутун.

Групна ознака

Ознака	Толкување	
	англиски	македонски
A	wrappers	одбир на најдобрите средни листови
B	leaf	најдобри средни листови
H	smoking leaf	горни средни листови
C	cuffers	средни листови
X	lugs	натподбир и долни средни листови
P	primings	натподбир и подбир
S	scrap	ситнавина

Ознаки за квалитетот на тутунот

Ознака	Толкување	
	англиски	македонски
1.	choice	беспрекорен - поои избор
2.	fine	многу добар
3.	good	добар
4.	fair	задоволителен
5.	low	слаб
6.	poor	многу слаб

Ознаки за бојата на тутунот

Ознака	Толкување	
	англиски	македонски
L	lemon	лимонеста
F	orange	портокалова
FR	orange red	портокалово црвена
R	red	црвена
K	variegated	шарена
KR	variegated scorched	шарено опален
G	green	зелен
V	greenish	зеленкаст
LL	whitish lemon	бледо лимонест
GR	green red	зелено црвен
GK	green variegated	зелено шарен
GG	gray green	сиво-зелен
KL	variegated lemon	лимонесто шарен
KF	variegated orange	портокалово шарен
KD	variegated dark red	темноцрвено шарен
KV	variegated greenish	зеленкасто шарен
KM	variegated mixed	мешано шарен

Покрај овие, постојат и комбинирани ознаки за бојата, како и посебни ознаки за одредени специфични својства.

Исто така, постојат и специфични ознаки кои се додаваат по барање на купувачот на тие тутуни.

Споредба помеѓу македонските и американските стандарди и прифатени ознаки кај ориенталските ароматични типови тутун

Македонски стандарди за класи		Американски ознаки и други прифатени ознаки за стандардни класи на македонските тутуни		
Класа 1	Тонга 1			
Класа 2	Тонга 2			
Класа 3	Тонга 3	Капа	Капа	Капа
Класа 4	Капа 1	Втора капа	Втора капа	Втора капа
Класа 5	Капа 2	Трета капа	Трета капа	Трета капа
Уник 1-2	Уник 1-2	AG	AG	AG
Уник 1-3	Уник 1-3	AB	ABN	ABA
Уник 1-4	Уник 1-4	ABC	ABC	ABC

За поголемо и поконкретно сознание, ќе дадеме толкување на основните ознаки на класите на тутун кои најчесто се

применуваат кај нас, како од нашите стручни кадри, така и од странските купувачи на тутун.

Ознака од македонскиот стандард	Американска или прифатена ознака со тумачење	
Уник 1/2	AG	1/2
Уник 1/3	AB	1/3
Уник 1/3 сезонски	AB N	N - е ознака за Natural - (анг) - природно, природно сезонски ферментиран тутун 1/3 летни, 1/3 сез., 1/3 с., 1/3 N, Уник 1/3 S
Уник 1/3 вонсезонски	AB A	A - е ознака за Artificial - (анг) - вештачки, вонсезонски ферментиран тутун во ферм-комори 1/3 зимски, 1/3 вс, 1/3 в, 1/3 AB, 1/3 A, 1/3 VC
Уник 1/4	AB C	1/4
3-та класа	KR	Капа, Прва Капа, K, 1K, C
3-та класа без врвни и долни берби	BG	BG
4-та класа	DKP	D, KK, Капа Капа, Дупла Капа, Декапа

Како што се гледа, за една иста класа на тутун постојат различни ознаки. Постепено сите стари ознаки се заменуваат со нови. Но, има и случаеви на комбинирани означувања на тутунот со стари и нови ознаки. Исто така, по барање на купувачот, покрај главните ознаки за класата на тутунот се додаваат и разни други ознаки. На пример: првата буква или скратеница за типот тутун, првите букви на градот каде што е произведен тутунот, ознаки за бојата на партијата, годината на производство и др.

Во праксата поретко се среќаваат и други ознаки, со следниве комбинации: ABG, ABV, BAV, BE BC, BKP, AB - BV, AB - KP, KP - BV, DKP - BV, BV - AB, ABC (I/II), KP (III), KP (IV), KK (V), B, CD и други. Сите овие ознаки претставуваат одредена партија на тутун со

орпеделен квалитет, од одредена фирма и изработена за познат купувач.

Ознаките на стандардите пропишани од Институтот за стандардизација на Република Македонија скоро не се применуваат во праксата. Сепак, тие се основа врз која се изработени одредените партии на тутун и нивната содржина, односно застапеноста на одредени берби и класи на тутун е приближно иста, а се менува само ознаката на квалитетот за полесна дистрибуција и поедноставна употреба на тутунот во изработката на харманите за цигари. Изработката на индустриски класи на тутун е во тесна зависност од побарувањата на купувачот. За секој купувач и за секој тип тутун побарувањата се специфични и претставуваат деловна тајна.

ЗАКЛУЧОЦИ

Врз основа на истражувањата и достапниот материјал кој го обработувавме можат да се донесат следниве заклучоци:

Со глобализацијата на светската економија, се глобализира и тутунската индустрија, а со тоа и националните стандарди во светски рамки стануваат скоро идентични за сите компании кои обработуваат тутун, бидејќи најголемите количини се откупувани од најголемите светски компании за преработка на тутун.

Во Република Македонија постои Стандард за ориенталскиот ароматичен тип тутун (МКС Е.Р1.021), кој е преземен од Југословенскиот завод за стандардизација и кој важеше за сите поранешни простори на

Југославија и објавени се во (Службен лист на СФРЈ бр. 56/86). Овој стандард денес е надминат, посебно во делот на ознаките кои го означуваат квалитетот на тутунот, односно индустриската класа.

Означувањето на квалитетот на обработениот тутун претежно се врши со ознаки преземени од Стандардните класи за тутун во Америка (U.S. Standard Tobacco Grades) и со интерни ознаки на купувачите. Продажбата на тутунот не се врши според ознаките на важечките стандарди и може озбилено негативно да влијае врз продажбата на тутунот. Тоа наведува дека е неопходна ревизија на постојните македонски стандарди и вклопување на стандардите со новите ознаки на стандардните класи на тутун.

ЛИТЕРАТУРА

1. Горник Р. Митев И., Татарчев М. (1954) Стандард за манипулација на македонскиот тутун. Македонија - претпријатие за извоз и увоз на тутуни. Скопје.
2. Боцески Д. (2003) Познавање и обработка на тутунската суровина. II дополнително издание. Прилеп.
3. Hawks S. N., Collins W. K. (1994) Načela proizvodnje virginijskog duhana. Превод од англиски, N. Vuletić, T. Budin. Zagreb.
4. Tomić Lj. (1973). Tehnologija obrade duvana. Beograd.
5. ИСРМ - Стандарди за ферментирани ориенталски ароматични типови тутун.
6. Податоци за извоз на тутун од Институтот за тутун - Прилеп.
7. Правилник за југословенските стандарди за суров и ферментиран тутун во лист. Сл. лист на СФРЈ бр. 56/1961.
8. Решение за југословенските стандарди за растениски производи и казеин за техничка употреба. Сл. лист на СФРЈ бр. 42/1963.
9. Решение за југословенските стандарди за растителни производи. Сл. лист на СФРЈ бр. 13/1964.
10. Решение за југословенските стандарди за тутун и производи од тутун. Сл. лист на СФРЈ бр. 5/1969.

STANDARDS FOR INDUSTRIAL CLASSIFICATION OF MACEDONIAN TYPES OF TOBACCO

K. Filiposki, J. Trajkoski, V. Pelivanoska

Tobacco Institute-Prilep

SUMMARY

Globalization of world economy led to globalization of tobacco industry and national standards to had to be unified with the world standards. The unification of standards was necessary for and faster realization of tobacco buying and selling and also for faster production of harmans for manufacture of certain cigarette brands.

The existing standard for oriental aromatic type of tobacco in R. Macedonia (MKS E.P1.021) is the same as the standard taken from the Yugoslav Bureau for Standardizatioin, valid for all republics of former Yugoslavia. This standard, however, showed inadequate in the present situation, especially in relation to the labels denoting tobacco quality, i.e. industrial grade.

Labeling of quality of manufactured tobacco is generally made according to U.S. Standard Tobacco Grades and according to the internal labels of the buyers. Presently, tobacco sale is not accomplished according to the labels of existing standards. Therefore, it is necessary to make revision of the existing Macedonian standards for classification of oriental tobaccos and their adaptation according the international standards.

Author's address:

Kiril Filiposki

Tobacco Institute-Prilep

Republic of Macedonia